

Nové trendy v záhradnej a krajinnej architektúre v kontexte mesta

L. Feriancová: New Trends in the Landscape Architecture on the City Context. Život. Prostr., Vol. 42, No. 5, p. 252 – 255, 2008.

20th Century – the century of continuous change – brought an increase in environment interest. An interest in environmental studies as a professional subject. Also this was a century of difference of art style which brought us variety of well known landscape designers. 21th century should be even more accentuated and therefore it should be expressed in the stratas of life. Hence the same should be applied for Landscape Architecture, architecture which is replacing free, natural. There is an increase in prominence of materials such as aluminum, steel, glass, plastics. Contemporary Landscape Architecture is one of the most attractive and most progressive branches of design. Landscape architect is a designer, who's final product is space – environmental design. Architects designs and sketches are forms of graphic designs as well as proposals for small garden furniture, benches and sculptures can be considered as product designs. Design in it's different forms is consistent in all the landscape architects work.

Moderna v záhradnej architektúre

Dvadsiate storočie bolo obdobím veľkej rôznorodosti umeleckých štýlov, ktoré vznikali ako odpoveď na spoločenské udalosti. Kultúrna heterogenita sa prejavila vo všetkých sférach umenia vrátane oblasti, ktorú Američania (ako prví) oficiálne nazvali *Landscape Architecture* (krajinná architektúra). Módne trendy sa v nej prejavovali neskôr a v menšej miere, čo má za následok zložitejšie a problematickejšie mapovanie jej vývoja (Swaffield, 2002).

Krajinná architektúra sa na začiatku 20. storočia, podľa vzoru jej najbližšej príbuznej – stavebnej architektúry – „rozdrobila“ na množstvo rôznych umeleckých a ideologických smerov, ktoré navzájom súperili, alebo, vzácnejšie, aj spolupracovali. Hlavné determinujúce prvky vychádzali buď z moderného umenia, alebo vedy. Podľa pomerného zastúpenia týchto elementov v kreatívnom procese sa jednotlivé štýly rozdelili do dvoch základných kategórií: umelecká moderna a vedecká moderna.

Koncom 30. rokov 20. storočia sa už moderný spôsob života v západnej Európe a USA odrazil v architektúre, ale moderná krajinná architektúra sa ešte len začala formovať (Corner, 1999). Jedným

z významných medzníkov v jej vývoji bolo postupné miznutie vegetačných úprav malej miery

Vývoj miest a túžba čoraz silnejšej strednej triedy po organizovanom priestore posunula na začiatku 20. storočia kvalitu profesie ešte ďalej. Kniha *American Landscape Architecture* (1924) predstavila krajinnú architektúru prostredníctvom fotografických záznamov. Prvýkrát v histórii sa tento odbor seriózne prezentoval širokej verejnosti. Dodnes však neexistuje publikácia, ktorá by komplexne hodnotila vývoj modernej krajinnej architektúry. Väčšinou sa vydávajú práce opisujúce vývoj určitého štýlu, módného trendu alebo konkrétneho architekta (dizajnéra). Brown (2000) a Trieb (1998) opisujú prevažne záhradné návrhy klasickej moderny, Cerver (1997) sa venuje land-artu. Ani jedna zo spomínaných publikácií sa nezaobera vývojom komplexne, interpretácia širších vzťahov a súvislostí úplne chýba (Vreštiak, 2002).

Trendy svetovej záhradnej architektúry

V minulom storočí krajinnú architektúru ovplyvnili viacerí známi architekti, napr. Roberto Burle Marx, Eckbo, Thomas Church, Lawrence Halprin, Dan Kiley a ďalší, ktorí sa stotožnili s teóriou moderny. V kon-

frontácii s klasickými tradíciami verili, že krajina by mala odrážať potreby a hodnoty modernej spoločnosti. Ich návrhy obsahujú prvky od surrealizmu po konštruktivizmus.

Architektonická moderna bola obzvlášť nevlímavá k otázkam spoločných priestorov, najmä priestorov medzi budovami. Nikdy nevnímala krajinu ako priestor, ktorý by dovoľoval krajinným architektom riešiť otázky tvaru a kompozície. Krajinná architektúra neskúmala kultúrne stanoviská a myšlienky. Vonkajší priestor zostával morálnym bojiskom a v priebehu ostatných troch desaťročí bolo zriedka badať nejaké znaky dizajnu v tomto odbore. Tí, ktorí sa zaujímali o dizajn, nachádzali útočisko v iných oblastiach, napríklad vo výtvarnom umení. Krajina mala funkciu environmentálnu a sociálnu, nie intelektuálnu či estetickú. Napriek tomu, že krajinná architektúra existovala ako profesia viac ako storočie, len málo jednotlivcov sa zaoberalo problematikou dizajnu krajiny (Trieb, 1998).

Do 80. rokov 20. storočia bola záhradná tvorba v mestách vymedzená v prvom rade funkcionalistickými, ekologickými a sociálnymi faktormi. Ku koncu storočia tieto faktory ustúpili v prospech estetického hľadiska. Dnes sa hranice medzi umením a krajinným dizajnom prelínajú a krajinná architektúra je úplne včlenená do oblasti umenia (Trieb, 1998).

Záhradnú tvorbu ako umeleckú disciplínu definovali americkí krajinní architekti Peter Walker (nar. 1932) a Martha Schwartzová (nar. 1950). Martha Schwartzová sa hlási k land-artu, hoci jej doménou je záhrada v meste. Označujú ju za „*enfant terrible*“ amerického záhradného umenia. Známe sú jej kompozície z anorganických, umelých materiálov netypických pre záhradnú tvorbu, dokonca sčasti aj z plastov. Jej diela ako *Karikatúra záhrady*, nadviazali na americký pop-art a vyjadrovali revoltu voči spoločenskému dňu. Peter Walker, uznávaný už v 50. rokoch, bol pôvodne spájaný s minimal-artom, ale v 90. rokoch sa pravdepodobne pod vplyvom svojej manželky Marthy Schwartzovej priklonil k farebnej rozmanitosti postmodernej záhradnej úpravy. Záľubu v geometrickom záhradnom umení baroka a moderny cítil z prísnosti jeho návrhov. V kompozíciách z 90. rokov badať prepojenie postmodernej a novej moderny.

Vzhľadom na množstvo prostriedkov, foriem a myšlienok ťažko rozoznať štýl, ktorý by bol pre mnohotvárne záhradné umenie 21. storočia určujúci. Od konca 90. rokov sa problematike záhradnej tvorby venujú umelci najrôznejšieho zamerania, nielen archi-

Známy Central Park v New Yorku, založený r. 1858, je dielom autorov F. L. Olmsteda a C. Vauxa. Foto: archív autorky

tekti a sochári, ale aj maliari, fotografi a umelci využívajúci multimédiá. Záhrada vystúpila z periferie na jedno z najdôležitejších miest súčasnej umeleckej tvorby. Mnoho mladých i renomovaných záhradných architektov v celej Európe hľadá netradičné riešenia, chce dosiahnuť viac ako len pokryť zeleňou nezastavané plochy v meste (Kalusok, 2004).

Krajinskej architektúre sa darí v krajinách, ktoré nekopirujú a nerozvíjajú iba cudzie idey. Jednou z takýchto krajín je Holandsko. Jeho obyvatelia sa nebránili modernému umeniu, a to ani jeho najextrémnejšej forme. Nezabúdajú pritom na historický odkaz, ktorý im pripomína dôležitú zásadu rešpektovať prirodzený environment. V ostatných rokoch sa táto disciplína dostala na popredné miesto v procese plánovania, najmä v oblasti mestského dizajnu (Blerck et al., 1999). Adriaan Geuze, významný záhradný architekt, založil r. 1987 *West 8 Urban Design & Landscape Architecture* so sídlom v Rotterdame, ktorú tvorí dnes už 75-členný medzinárodný multidisciplinárny tím. Sférou záujmu tohto ateliéru sú zdanlivo nevyužiteľné plochy v mestách 21. storočia, kde navrhujú neobyčajné a nekonvenčné riešenia. Bytostne si uvedomujú, že Holandsko je najhustejšie osídlenou európskou krajinou. Ich návrhy pútajú napr. uprednostňovaním priemyselných materiálov na úkor vegetácie tam, kde vedia, že by nemohla úspešne existovať. Často v ich tvorbe rezonuje istá „revolta“, príkladom je projekt „parku“ v amsterdamskej štvrti Carasco. Ide o takmer celkom zatienené územie pod nadúrovňovou železničnou traťou, ktoré je po zotmení až nebezpečné. Miestni politici chceli tento „nedo-

Vydarená rekonštrukcia pešej zóny v Martine z r. 2002 s centrálnym vodným prvkom. Foto: archív autorky

Praha-Chodov – vstupné átrium administratívneho komplexu, 2008. Foto: archív autorky

statok“ kompenzovať vytvorením parku, pretože parky ľudia zvyčajne vnímajú ako pekné, užitočné a potrebné. Keďže pre park je typický trávnik, tieň stromov a pod., autori projektu na tomto nehostinnom priestranstve použili symbolicky oceľové pne stromov, ktoré tu pred rokmi rástli. *West 8* si za tento nápad vyslúžil kritiku, hoci nie je jasné, či cynizmus projektu vychádzal z absurdity miesta, kde je tento „park“, ale jeho dizajn je dostatočne výpovedný.

Dalším z projektov tejto kancelárie je úspešná urbanistická koncepcia amsterdamskej štvrte Borneo-Sporenburg, na ktorej spolupracovali s viac ako 140 externista-

mi. Dominantou tejto novovzniknutej štvrte sa stala obytná budova Sfinxs, v nádvorí ktorej skupina *West 8* vytvorila neprístupnú záhradu (pohľadovú). Vytváranie porozumenia pozorovaním, ako prostriedok vnímania záhrady, patrí k starým ázijským tradíciám znovuobjaveným postmodernou.

West 8 projektovala záhradné a parkové úpravy nielen v holandských, ale aj mnohých svetových mestách (Kodaň, Londýn, Moskva, New York, Madrid, Toronto a i.). Adriaan Gueze r. 2000 vytvoril vo francúzskom Chalonnese s. Loire záhradu, kde použitím umelohmotných tekvic a kravských kostí vyjadril protest proti poľnohospodárskej politike Európskej únie. Touto expozíciou donútil návštevníkov premýšľať o absurditách, ktoré niekedy politika prináša.

West 8 Urban Design & Landscape Architecture získala viacero ocenení, o. i. prestížnu cenu Veronica Rudge Green Prize for Urban Design (2001), udelenú harvardskou školou krajinného dizajnu, ktorá patrí k najstarším na svete, prvý študijný program tejto profesie tu otvorili už r. 1899.

Spôsob práce *West 8* je ukázkou multikultúrnej medziodborovej spolupráce, ktorej výsledkom je jedinečný a invenčný prístup k vytváraniu životného priestoru pre 21. storočie.

Aj v iných krajinách možno nájsť príklady takýchto moderných prístupov. Angličan Dan Pearson pracuje s neživými prvkami inšpirovanými prírodou. Jedným z jeho projektov je *Millennium Dome Landscape* z r. 1999, ktorého hlavným prvkom je dlhá „živá“ stena od „Domu milénia“ k Temži. Stena sa skladá z blokov s potlačou stebiel a strieborných prúťov. Táto pravidelná kompozícia prvkov vytvára rytmus, ktorý najmä v tme ponúka nádhernú hru svetla a farieb.

Súčasná záhradná a krajinná architektúra sa v kultúrnom svete, kam sme sa začlenili aj my, stáva jedným z najaktívnejších a najrevolučnejších odvetví dizajnu. Záhradní a krajinní architekti s environmentálnym uvedením začínajú pretvárať človekom vytvorené prostredie od malých súkromných záhrad až po verejné priestranstvá veľkých mierok. Pritom využívajú tradičné, ale aj úplne nové techniky, materiály a kompozičné princípy, oveľa odvážnejšie ako ešte pred pár rokmi. Komplexným hodnotením prítomnosti a myšlienok budúcnosti prezentujú veľkolepé prístupy v tvorbe priestranstiev pre ľudí. Spoločným menova-

teľom ich tvorby je výraznejšie používanie svetla, farby, textúry, vody, modelácie terénu a pod. Nimi modifikujú tvar, zabezpečujú plasticosť, pomáhajú uplatniť dočasné či prechodné prvky. To všetko s cieľom zvýšiť dynamickosť, zabezpečiť kontrast, hĺbku a jedinečnosť kompozície. Pritom ako prioritu vyznávajú zásadu správnej proporcionality a neustále inšpirovanie sa prírodou.

Na základe nastúpeného trendu v odbore záhradná a krajinná architektúra možno predpokladať, že 21. storočie bude charakteristické uplatnením princípu tvorivého inštinktu, ktorý bude môcť nachádzať stále nové možnosti a objavovať aj prekvapujúce výnimky z pravidiel i v tejto umeleckej disciplíne. Je reálne počítať s tým, že postupne aj na Slovensku klasický prístup v tvorbe záhradných architektov nahradí individualizmus a odvaha zaujať, šokovať, tak ako sa to deje vo vyspelých kultúrnych krajinách. Pritom však musí byť nemenným a žiadnej dobe nepodliehajúcim faktom, že funkčnosť dobrej záhradnej a krajinskej architektúry podmieňuje rešpektovanie estetických a ekologických zákonitostí.

Príspevok vznikol s podporou grantovej agentúry MŠ SR KEGA 1/4411/07.

Literatúra

- Blerck, H. et al.: Landscape 9 + 1: Young Dutch Landscape Architects. Rotterdam: Netherlands Architecture Institute, 1999, 129 p. ISBN 90-5662-133-5.
- Brown, J.: The Modern Garden. London: Thames and Hudson, 2000, 223 p. ISBN 0-500-51006-7.
- Cerver, F.: International Landscape Architecture. Barcelona: Arco Editorial, 1997, 192 p. ISBN 84-81851-35-3.
- Corner, J.: Recovering Landscape. Princeton Architectural Press, 1999, 288 p. ISBN 1-56898-179-1.
- Kalusok, M.: Záhradná architektúra: Vydanie prvé. Brno: Computer Press, 2004, 192 s. ISBN 80-251-0287-4.
- Swaffield, S.: Theory in Landscape Architecture: A Reader. University of Pennsylvania Press, 2002, 209 p. ISBN 0-8122-1821-3.

Rekonštrukcia pešej zóny v Humennom, moderná úprava z r. 2002. Foto: archív autorky

Ocenená expozícia modernej záhradnej architektúry na výstave Flóra Bratislava 2008. Autor Zoltán Nagy je absolventom Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva na SPU v Nitre. Foto: archív autorky

Trieb, M.: Modern Landscape Architecture: A Critical Review. Cambridge: MIT Press, 1998, 294 p. ISBN 0-262-70051-4.

Doc. Ing. Lúbia Feriancová, PhD., Katedra záhradnej a krajinskej architektúry FZKI Slovenskej poľnohospodárskej univerzity, Tulipánová 7, 949 76 Nitra
lubica.feriancova@uniag.sk